

Un estudi aproximatiu a l'imaginari social dels professionals que intervenen amb joves infractores a les Illes Balears¹

Rosario Pozo Gordaliza

Cuando alguna de estas mujeres manifiestan una exacerbada pasión por los deleites carnales, suelen ser a la vez criminales natas y prostitutas natas, mezclándose entonces la lujuria con la crueldad; y este erotismo, que es precisamente lo que más la distingue de la mujer normal, la aproximan sin embargo al hombre.

Lorca Canova (1947) a *La prostitución y la delincuencia de la mujer*

¹ Faig un agraïment especial a totes i cada una de les persones que voluntàriament han contribuït amb la seva participació en les diferents entrevistes i grups de discussió d'aquesta recerca. Aquest treball tampoc no hauria estat possible sense les contribucions del Dr. Josep Lluís Oliver, professor de Pedagogia de la UIB, i Micaela Ginard, tècnica de recerca de la UIB i col·laboradora en el disseny i desenvolupament del treball de camp d'aquest estudi.

RESUM

Aquest treball explora les percepcions, emocions i actituds dels diferents professionals que intervenen en diferents moments i àmbits amb les dones joves infractores a les Illes Balears. Així mateix, identifica necessitats i analitza dificultats o reptes futurs en el coneixement (en termes de recerca i intervenció) de la delinqüència juvenil femenina. El treball empíric descrit és eminentment qualitatiu, basat en grups de discussió i entrevistes en profunditat amb professionals d'intervenció directa (personal educador de reforma i de protecció de menors, treballadors socials, mestres i psicòlegs, entre d'altres) i indirecta (fiscals, policies, advocats, directors i sociòlegs, entre d'altres). Finalment, tot això s'ha complementat amb estudis i recerques actuals, que han enriquit significativament aquest treball.

RESUMEN

Este trabajo explora las percepciones, emociones y actitudes de los diferentes profesionales que intervienen en diferentes momentos y ámbitos con las mujeres jóvenes infractoras a las Islas Baleares. Asimismo, identifica necesidades y analiza dificultades o retos futuros en el conocimiento (en términos de búsqueda e intervención) de la delincuencia juvenil femenina. El trabajo empírico descrito es eminentemente cualitativo, basado en grupos de discusión y entrevistas en profundidad con profesionales de intervención directa (personal educador de reforma y de protección de menores, trabajadoras sociales, maestras y psicólogos, entre otros) e indirecta (fiscales, policías, abogados, directores y sociólogos, entre otros). Finalmente, todo esto se ha complementado con estudios y búsquedas actuales, que han enriquecido significativamente este trabajo.

I. INTRODUCCIÓ AL FENOMEN

Les percepcions, actituds i expectatives de les persones que prenen part en els diferents nivells d'intervenció (tant directa com indirecta) de les joves infractores o que delinqueixen ha estat històricament (i continua sent-ho) una de les àrees d'estudi fonamental. A més, hi ha hagut un buit teòric i de recerques socials empíriques en general, i en particular al nostre país i la nostra Comunitat Autònoma de les Illes Balears. L'imaginari social no deixa de ser una representació social de la delinqüència femenina, una posició valorativa que els diferents professionals tenen sobre la delinqüència femenina o les joves que delinqueixen o cometen infraccions penals, és a dir, una manifestació simbòlica, quotidiana, i que forma part del seu coneixement social. Per a l'anàlisi de les representacions socials dels professionals que han participat en aquest estudi s'han tingut en compte les categories següents: 1) *Les actituds*, és a dir, la posició avaluativa de l'objecte d'estudi; 2) *La informació*: els coneixements que tenen sobre el fenomen o l'objecte social d'anàlisi (des de dins, com a participants en la creació de la representació, en contacte amb l'objecte, diferent de quan s'obté de la comunicació), i 3) *El camp de representació i els esquemes mentals*: amb referència a la jerarquitització que es fa de la representació social.

Aquest treball sorgeix a partir del congrés de criminologia Women, Crime and Justice, celebrat a Cambridge el gener del 2012, i de l'elaboració d'un estudi previ sobre trajectòries de vida de dones joves en justícia juvenil (2011). En l'apartat de recomanacions s'establia de manera explícita

la urgència de comprendre, descriure i analitzar l'imaginari dels professionals que treballen, tant directament com indirectament, amb aquest col·lectiu de joves que delinqueix o comet infraccions penals. A més, existeixen nombrosos estudis anglosaxons i americans, que veurem posteriorment, que han demostrat que les percepcions, actituds i expectatives influeixen en la intervenció o intervencions que es duen a terme en aquest col·lectiu. Per tot això, aquest article pretén apropar-nos al conjunt interioritzat i no visible, ocult des del punt de vista conscient, de construccions de pensament, valoracions, significats i creences que estructuraven, construeixen i determinen les relacions i pràctiques socials dels professionals que treballen amb les joves infractores que arriben als seus diferents serveis. La rellevància d'això resideix en el fet que els efectes secundaris o les conseqüències, sense ser explícitament pretesos o buscats, no són en el punt de mira immediat i prioritari dels professionals que intervenen amb joves infractors ni dels polítics en matèria d'assumptes socials o justícia juvenil.

2. CONCEPTUALITZACIÓ I FONAMENTACIÓ TEÒRICA DE LA RECERCA

Els primers estudis sobre la delinqüència juvenil femenina estaven (re)carregats d'androcentrisme i negligència respecte a l'estudi de les dones. És el 1955 quan Albert Cohen declara a *The Gang Delinquent* que el delinqüent era home (Cohen, 1955: 140). A *Causes of Delinquents* (1969) relega la dona a un peu de pàgina, en què assenyala que el que és negre es converteix en blanc i les dones desapareixen. Per tant, es comprova així que la majoria de les teories estaven desenvolupades per comprendre la delinqüència masculina, però no necessàriament la femenina, per la qual cosa es necessitaven teories que l'expliquessin. Bassin i Sommers (1993) van defensar la idea que les noies han estat «llargament excloses de la delinqüència», a més de continuar considerant els antics rols de la dona criminal contemporània. Aleshores el crim estava molt masculinitzat (com per exemple els delictes violents) o feminitzat (la fuga i la prostitució). Tal com apunta Batchelor (2007), i moltes d'altres, en els últims anys hi ha hagut pocs estudis que hagin estat significatius per entendre discursos essencials, i que hagin analitzat la vida de les noies i adolescents. També Christine Alder i Anne Worrall (2004) han coincidit a assenyalar i denunciar que en la literatura general hi ha molts llibres que parlen sobre joves i crim, però gairebé mai, o comptades vegades, esmenten les noies i les percepcions que els diferents professionals en tenen. Segons apuntava encertadament Worrall (2001), les joves delinqüents i la delinqüència de les noies s'han definit històricament de manera diferent de la dels nois. La negligència (de recerques) i la invisibilització de les joves dins del sistema de justícia juvenil, motivades en certa manera per la seva poca presència, han estat una constant i una assignatura pendent, no només a Espanya, sinó també a molts altres països. Anne Campbell (1990) va reforçar la idea, ja fa dues dècades, que la literatura, a més de ser pràcticament inexistent, ha contribuït a considerar les noies delinqüents com a *solitàries*, *ineptes*, *pietoses* i *promíscues* quan s'ajunten amb els nois. Segons l'autora, la major part de la bibliografia sobre el tema coincideix pràcticament de manera unànime a l'hora de qualificar-les de *figures llastimoses aïllades i inútils que intenten alleugerir la seva solitud amb relacions fugaces i promíscues amb nois*. Segons Lynn (1979), a les joves infractores se les ha ignorat i investigat malament com a categoria social. Han estat definides i estudiades pel sexe, no pel gènere. Això ha provocat una distorsió en la fotografia. Com bé explicava Chesney-Lind (1996) al llibre *Delinquency and Juvenile Justice*, una teoria de les joves ha de donar informació sobre les seves vides perquè essencialment

se sap poca cosa sobre les noies. Aquest reduït nombre de dones joves en la justícia juvenil no indica precisament petits problemes, sinó que, de vegades, es justifica o es denega l'accés perquè s'investigui i a programes o serveis específics. Igual com va passar a les dones adultes en altres èpoques, aquest nombre reduït ha convidat a noves negligències i noves formes d'abús. Ha costat reconèixer –i encara costa– que molts dels múltiples problemes que presenten les joves (vegeu, per exemple, Rungay, 1996; Chesney-Lind, 1997; Gelsthorpe i Orris, 2002; Cameron, 2001) són en part compartits, però no iguals i, així mateix, diferencials per motius d'edat, gènere, etnicitat i classe socioeconòmica i cultural.

Els estudiosos en la matèria han assenyalat i documentat com a les noies, que a més tenen històries de vida tremendament abusives, se les condemna a la «predelinquència» o als «mals comportaments». La informació de què es disposa actualment permet observar que les diferències de gènere en la socialització i el desenvolupament realment existeixen i que aquestes diferències poden tenir, de fet, un efecte en els patrons de la delinqüència (Belknap, 2001), per la qual cosa el gènere és rellevant a l'hora d'explicar com les joves s'involucren en la delinqüència. D'acord amb la definició de West i Zimmerman (1987), el gènere és la manera de procedir d'acord amb conductes establertes a la llum de concepcions normatives, actituds i activitats adequades a la mateixa categoria de sexe. Les activitats de gènere emergeixen del sexe i defineixen la pertinença a la categoria sexe, per tant, el gènere no és un conjunt de trets ni una variable, ni un rol, sinó el producte del fer social de cert tipus, que es construeix a través de la interacció.

Nois i noies no viuen en el mateix món i tampoc no tenen les mateixes oportunitats. En l'estructura social hi ha una doble moral sobre com s'han de comportar homes i dones, nens i nenes, nois i noies, per la qual cosa és fàcil pensar que, també com en la vida, les noies tenen maneres diferents de delinquir. No s'ha d'oblidar que les estratègies de les joves després de fugir de casa, al carrer, no són exemptes d'una cultura patriarcal que les relega a una situació d'inferioritat, de manera que molts dels comportaments de les joves són respostes a la victimització davant de situacions d'exclusió social. Aquesta situació s'aguditzava entre les classes socioeconòmiques i culturals més deprimides, en les quals hi ha una clara diferenciació de rols. A més, per entendre l'escassa rellevància de la delinqüència femenina, és necessari entendre els controls socials que s'exerceixen sobre la dona en aquests contextos. L'home és representat com el *productor i representant de l'àmbit públic*, mentre que la dona és vista com la *reproductora i representant de l'àmbit privat*. Sobre la dona, s'exerceixen controls informals que la fan estar relegada a l'esfera de l'àmbit privat. Per això, els estudis sobre el control que exerceixen les institucions escolars o la família indiquen que aquest té més efectes en noies que en nois (Covington, 1985; Rosenbaum, 1987; Lasley, 1990; Alarid i altres, 2000). Sabem per estudis empírics (Chesney-Lind i Sheldon, 1998; Carlen i altres, 1985; Carlen 1988; Daly, 1994; Gelsthorpe, 1989; Carrington, 1993; Maher, 1997) que la vasta majoria de la població femenina rarament entra en contacte amb les agències de justícia criminal. Les que ho fan són les noies pobres i procedents de minories ètniques. Aquestes dones tenen poca cosa en comú amb la majoria de les dones, i l'efecte de la justícia criminal és més dur en aquest col·lectiu. Les dones joves que desobeeixen, que s'escapen de casa, que són sexualment actives o que han quedat embarassades en contra dels desitjos del marit o el pare i les mares «inadequades» són més vulnerables a patir els controls formals que exerceix l'Estat a través del càstig o l'etiquetage psiquiàtric. És a dir, tenen més probabilitats de ser empresonades, segregades o que se les controli formalment.

Considerar el gènere una categoria neutral o no tenir-lo en consideració ha provocat un impacte negatiu en les noies i les dones. Segons apuntava Worrall (2001), existeix un grup que fins ara ha estat valorat com a massa petit i amb baix risc com per fer-li atenció (2001). D'una manera semblant, algunes autores han argumentat que les polítiques i les pràctiques d'intervenció són una *preocupació i un risc*, incloent-hi el que s'ha identificat com a *hibridació* (de risc i necessitat) en el discurs de la justícia criminal (Hannah-Moffat, 2005), la qual cosa dona com a resultat un canvi a l'hora de focalitzar la classificació/definició de les noies delinqüents i les dones joves. Això es va definir primer com un perill moral, i a les dones, *vulnerables, necessitades o en risc*: «El objeto del riesgo está reconstruido como un riesgo o peligrosidad requiriendo la intervención de la justicia criminal con riesgo a la manipulación, el riesgo o necesidad como factores criminológicos» (Hannah-Moffat, 2005; Maurutto i Hannah-Moffat, 2006; 2007).

Algunes de les dades més significatives de la delinqüència juvenil femenina –registrada² a les Illes Balears,³ segons les dades proporcionades per l'INE 2012, reflecteixen que les dones joves a les Illes Balears delinqueixen menys i els delictes o infraccions tenen menys gravetat que la dels homes joves. El 2010, es van registrar 967 infraccions penals comeses per homes davant 123, per dones joves. Quant als delictes comesos per homes en trobem 703 davant els 62 perpetrats per dones i, finalment, trobem 264 faltes comeses per homes davant 61, per dones. Amb referència als menors condemnats segons el lloc de condemna, l'edat i el sexe –tot això calculat en valors absoluts– són un total de 648, dels quals 558 són homes i 90 són dones. Els delictes més comuns són els relacionats amb el patrimoni i d'ordre, de caràcter socioeconòmic, dels quals se n'han registrat 420 comesos per homes, davant de tan sols 30, per dones. Les mesures que s'han adoptat a les Illes Balears segons el tipus de mesura i el sexe de la persona infractora –en valors absoluts– són 850 per a homes davant de 111, per a dones. Les penes més habituals són la llibertat vigilada i la prestació de serveis en benefici de la comunitat.

3. COORDENADES DE L'ESTUDI

En primer lloc, l'objectiu de l'estudi dut a terme va ser comprendre, analitzar i descriure les percepcions, actituds i expectatives dels professionals d'intervenció directa i indirecta sobre les joves que delinqueixen a les Illes Balears. En segon lloc, analitzar les dificultats o els reptes a què s'enfronten els professionals, a l'hora d'intervenir en els diferents nivells amb aquest col·lectiu. En tercer lloc, detectar necessitats i identificar factors que contribueixin a millorar, precisament, els diferents models d'intervenció amb joves infractores o que tinguin conductes delictives.

² La població femenina du a terme delictes, faltes i infraccions penals i també desenvolupa «comportaments desviats», els quals no tots són denunciats «pels controls formals o informals» ni registrats pel sistema i no sempre arriben a obtenir una mesura o resposta per part de la justícia juvenil.

³ A la Comunitat Autònoma de les Illes Balears, la competència en matèria de protecció de menors correspon als consells insulars, i la competència d'execució de les mesures judicials imposades a menors, d'acord amb la Llei orgànica 5/2000, de 12 de gener, de la responsabilitat penal de les persones menors d'edat, modificada per la Llei orgànica 8/2006, de 4 de desembre, correspon al Govern de les Illes Balears. Aquesta distribució de competències està recollida en el títol II de la Llei 17/2006, de 13 de novembre, integral de l'atenció dels drets de la infància i l'adolescència de les Illes Balears, sota l'epígraf "Competències de les administracions públiques de les Illes Balears", així com en la Llei 8/1997, de 18 de desembre, d'atribució d'adopció de menors.

Per respondre als objectius d'aquesta recerca s'ha optat per un enfocament metodològic eminentment qualitatiu. Les tècniques qualitatives són un conjunt de procediments per obtenir dades a partir de les paraules parlades o escrites, o de l'observació de la conducta de les persones i els grups socials. Mitjançant aquestes tècniques es busca comprendre com les persones veuen i viuen la seva realitat, i com la interpreten i l'expliquen. En aquest estudi s'han utilitzat, particularment, els grups de discussió i les entrevistes semiestructurades. A més, tot això s'ha completat mitjançant dades o fonts secundàries per aconseguir la validació que requereix la triangulació metodològica. Els motius pels quals s'ha optat per aquest tipus de metodologia són els següents. En primer lloc, cal tenir en compte que es tracta d'una aproximació pionera de l'estudi de les percepcions, actituds i expectatives dels professionals d'intervenció amb joves infractores a Espanya, cosa que significa que no es disposa d'informació de base prèvia. Per això es requeria capturar tots aquells elements complexos que formen part de l'àmbit cultural, cognitiu i estructural i identificar les interrelacions que es produeixen entre aquests elements i les possibles relacions causals que poguessin sorgir. En segon lloc, a partir de la revisió teòrica i metodològica realitzada, es va observar que una aproximació qualitativa permetria més riquesa en l'anàlisi de les dades recollides (Narayan, 1997; Onyx i Bullen, 1998, i Durston i Duhart, 2003). En tercer lloc, aquest tema era susceptible de ser abordat des d'aquesta perspectiva qualitativa a causa de la invisibilitat que produeix el nombre reduït de persones involucrades (massa poques per comptar) i les escasses recerques empíriques entorn del fenomen. En quart lloc, per la seva concreció, la metodologia qualitativa donaria un resultat més eficaç, analíticament parlant. Per resoldre els problemes de validesa en l'estudi, s'ha utilitzat la triangulació metodològica, ja que presenta l'avantatge o la possibilitat d'adquirir un coneixement més ampli i profund sobre l'objecte d'estudi. La triangulació entre mètodes permet que les debilitats d'un mètode constitueixin les fortaleses d'un altre, amb la qual cosa es poden combinar dues estratègies de recerca diferents o més en l'estudi d'una mateixa unitat empírica: les entrevistes en profunditat, els grups de discussió i les dades secundàries o documentals. Per tant, s'ha dut a terme un plantejament de recerca social que persegueix la comprensió del punt de vista i les vivències de les persones participants en l'estudi, en aquest cas, les percepcions dels grups de professionals que han participat en aquest projecte, i s'ha explorat així les opinions i les experiències expressades des dels seus diversos contextos. La idoneïtat i l'adequació d'aquest tipus d'acostament metodològic es justifica perquè permet: 1) maximitzar la informació recollida; 2) ampliar els punts de vista que permetin analitzar les convergències i les divergències dels diferents discursos emergents; 3) propiciar espais de diàleg, obert i espontani, per desencadenar la construcció de discursos que es nodreixin de les diferents interaccions; 4) aquest tipus d'anàlisi afavoreix les actuacions i propostes per part de les mateixes persones implicades.

Per tant, a través d'una metodologia eminentment qualitativa, l'estudi va explorar les percepcions, emocions, actituds i actuacions dels diferents professionals que intervenen en diferents moments i àmbits amb les dones joves infractores. El treball empíric es va dur a terme a les Illes Balears durant els mesos de gener, febrer i març del 2012, i es van prendre com a referències fonamentals dos grups de discussió i tres entrevistes en profunditat amb professionals d'intervenció directa (educadors de reforma i de protecció de menors, treballadors socials, mestres i psicòlegs, entre d'altres) i indirecta (fiscals, policies, advocats, directors i sociòlegs, entre d'altres), encara que, per obtenir més validesa sobre això i complementaritat d'informació, es va dur a terme una triangulació de mètodes, consistent en l'anàlisi de dades secundàries, entrevistes i grups de discussió. Finalment, tot això s'ha

complementat amb estudis i recerques que documenten les percepcions dels professionals sobre la delinqüència juvenil femenina.

La mostra utilitzada són dos grups de discussió i cinc entrevistes en profunditat i material documental divers amb dades secundàries. La mostra qualitativa és una mostra seleccionada sobre perfils d'intervenció. S'ha definit en funció de variables rellevants per al tema i els objectius de l'estudi. En la mostra, la diversitat discursiva és representativa, és a dir, els diferents punts de vista i perspectives en relació amb la temàtica. Per a la composició i el disseny dels grups s'han tingut en compte les variables següents: professionals homes i dones d'intervenció directa i d'intervenció indirecta amb edats compreses entre els 24 i els 55 anys. Quant al procés de treball de camp, es pot dir que es va constituir una primera etapa de divulgació per establir els contactes oportuns de participació de l'estudi. Posteriorment, tot el treball de camp es va dur a terme durant els mesos de gener, febrer i mitjan març. Tot el material es va gravar i transcriure. Per a aquesta tasca, cal dir que els relats es van transcriure totalment i que se'n va conservar, en la mesura del possible, tota la riquesa: faltes de llengua, lapsus, titubejos, silencis, pauses o interrupcions. La nostra decisió va ser conservar les transcripcions de la manera més fidel possible, sense editar-les; tanmateix, en el moment de sotmetre el material es va haver d'editar per analitzar-lo, ja que es van modificar aspectes, com ara noms de llocs i persones, entre d'altres, que poguessin fer recognoscibles els narradors.

Concretament, l'anàlisi de dades qualitatives ha consistit en l'organització conceptual de la informació que s'ha produït en el curs del treball empíric i sobre la base de categories significatives, prioritzant-ne el contingut. En primer lloc, hem fet una immersió al material recollit; en segon lloc, una categorització de les dades; en tercer lloc, una codificació i reordenació de les dades; i, finalment, l'anàlisi i la interpretació del material. En el nostre treball hem utilitzat diversos mètodes d'anàlisi i lògiques per cobrir amb més profunditat i riquesa les informacions provinents d'un tipus de material qualitatiu discursiu. A més, s'ha utilitzat un quadern de camp, la funció principal del qual ha estat acompanyar el procés de recol·lecció dels relats, així com de les anàlisis que s'han anat realitzant en aquesta etapa.

L'estudi fet manté un compromís ètic. Les preocupacions ètiques han ocupat un lloc central en tot el procés de la recerca, de respecte a la dignitat humana i de justícia, tant pels professionals participants com per les exemplificacions d'algunes joves que havien comès infraccions, delictes o faltes penals –registrades o no. No s'ha d'oblidar mai que una recerca de qualitat és aquella que integra recerca, reflexió, crítica, respecte i acció. S'ha garantit que la participació o la informació que ens han proporcionat fos exclusivament per a un ús científic i, per tant, anònima, perquè involucrar-se en la recerca no ha de situar el subjecte en cap tipus de desavantatge. Es va incloure el dret a la privacitat i la confidencialitat mitjançant l'anonimat.

Qualsevol estudi presenta limitacions i dificultats tant en la definició com en la delimitació, l'execució i l'anàlisi. La principal dificultat que s'ha trobat en la realització d'aquest estudi, tal com s'ha assenyalat en altres ocasions, ha estat la invisibilitat de les joves infractores dins i fora del sistema de justícia juvenil, cosa que té com a conseqüència l'escàs interès en la producció científica i literària. Quant a la definició, podem dir que hem seleccionat només joves que han estat identificades com a infractores (de 14 a 21 anys). A més, la decantació de l'estudi cap a l'àmbit eminentment qualitatiu presenta,

sens dubte, les limitacions pròpies de l'ús d'aquesta tècnica, quant a representativitat i universalitat, també en la delimitació i l'execució, ja que malgrat que es va acceptar i convidar més participants, finalment només van poder acudir a les cites uns quants dels participants voluntaris inicials.

4. ALGUNS DELS RESULTATS MÉS SIGNIFICATIUS DE LA RECERCA

En primer lloc, és necessari destacar que per arribar a comprendre el discurs general que es té sobre l'imaginari social dels professionals que intervenen en els diferents nivells i moments amb les joves que delinqueixen, cal considerar els elements següents: 1) la freqüència del contacte que es té amb la jove; 2) la formació o el bagatge acadèmic/professional; 3) el perfil o perfils professionals o ocupacionals;⁴ 4) els anys d'experiència en el sector; 5) el grau de coneixements especialitzats que es tingui sobre el fenomen de la delinqüència juvenil femenina (sistema de protecció i reforma i la perspectiva de gènere); 6) la sensibilitat entorn del gènere, i 7) les aptituds per a la implementació de les intervencions, entre d'altres. En segon lloc, resulten significatives les actituds, percepcions i expectatives diferencials per als *uns* (nois joves que delinqueixen) i per a les *altres* (noies joves que delinqueixen), malgrat que no es reconeixen, a priori, aquestes diferències, quan aprofundim en els diferents discursos es percep tot aquest bagatge del «currículum ocult i representacional» d'estereotips socials de gènere, reflectit en la projecció de les pròpies representacions simbòliques jerarquitzades. Les percepcions, actituds i expectatives reflecteixen bona part de l'imaginari social dels diferents professionals que treballen amb les joves, per la qual cosa sembla obvi que també ho és per a moltes de les estructures i institucions que componen l'imaginari col·lectiu i social. Cal recordar que els professionals dels diferents àmbits que intervenen amb joves infractores o que delinqueixen també formen part d'aquesta realitat social. Per això les percepcions, actituds i expectatives de què disposen les persones que hi intervenen directament (treballadors socials, educadors de medi obert o tancat en protecció i reforma, i psicòlegs, entre d'altres) i les que hi intervenen indirectament (sociòlegs, responsables de programes, policies, fiscals, advocats, directors de centre) són diferents, és a dir, tenen visions i percepcions diferencials. Tanmateix, malgrat aquestes diferències o grau d'experiència en aquest sentit, existeixen uns trets identitaris comuns i generalitzats, que són els que detallarem a continuació:

4.1. Percepcions, actituds, expectatives dels professionals

- La sexualització de les joves en els discursos

Els resultats d'aquest estudi assenyalen que existeix un doble estàndard i que malgrat reconèixer que la justícia juvenil i els diferents nivells d'intervenció són neutrals al gènere, les percepcions, actituds, expectatives, necessitats i preocupacions que tenen *uns* i *les altres* fonamentalment en l'esfera de l'àmbit informal són diferencials. Segons l'autora Chesney-Lind (1982), en els estudis dels anys setanta, ja s'assenyalava el fenomen de la sexualització de les joves dins de la justícia juvenil, a través de l'existència d'un doble estàndard que operava per

⁴ Ja que no necessàriament sempre coincideix l'adequació dels seus estudis amb l'exercici professional en si mateix; és el cas de la figura de l'educador.

a uns i per a les altres. Segons diferents estudis, es puneix més les noies que socialment es troben amb més desavantatges socials. En aquesta crítica a les agències de correcció, l'autora acusa d'haver tancat els ulls o de no donar-hi importància –en el cas dels nois. Les joves que entren en conflicte amb la llei a les Illes Balears estan *sexualitzades*⁵ en els discursos dels professionals consultats. La majoria de les noies que es castiga i es porta davant dels tribunals de justícia no són necessàriament *criminals*, ni tan sols no hi van per infraccions o delictes greus, però en canvi són percebudes en termes de «**risc, cura, protecció i necessitat**». A més, l'ús que aquestes joves fan de la **seva sexualitat, inclosa l'actitud seductora, promíscua, o el comportament o la vestimenta sexi o sensual** es considera «**un risc o una preocupació**» per part dels professionals. En canvi, aquesta mateixa actitud sobre l'ús de la sexualitat masculina, la promiscuitat, no és considerada **un factor de risc o una preocupació en els joves que delinqueixen**, amb la qual cosa les joves que no s'adeqüen al rol de gènere són més mal vistes i considerades, que els joves que sí que s'ajusten al seu rol.⁶ Mentre que dels nois s'espera que siguin actius sexualment, de les noies s'espera que siguin passives. És necessari recordar com en el passat recent s'ha punit –directament o indirectament– l'ús de la sexualitat de les noies durant generacions –però no necessàriament la dels nois joves. Bishop i Frazier (1990) conclouen el seu estudi dient que aquestes noies han desafiat els pares, desobeint la seva autoritat per ser «sexualment actives». La **maternitat en edats primerenques o adolescents** és considerada pels professionals un factor de risc per a les joves, però, en canvi, **la paternitat adolescent** és vista com un factor de protecció en el cas dels homes joves. Així mateix, **passar temps en aquests barris «problema»** o viure o haver viscut períodes de temps al carrer està més mal considerat en les noies que en els nois, ja que a les dones se les identifica encara en l'àmbit o l'esfera privada, domèstica, i no en els espais públics, els barris o les places. Així mateix, **tenir una parella (no considerada bona influència o recomanable) és percebut també com un factor de risc per a les joves, però no en el cas dels joves⁷ (en què sol ser considerat un element de protecció).**

Les joves que cometen delictes o infraccions penals a les Illes Balears són percebudes pels professionals com a promíscues o sexualment actives, problemàtiques, manipuladores, més madures (amb la mateixa edat que els nois), estratègiques, amb greus mancances emocionals, meloses, controladores (en el mesurament de límits), incontrolables, rivals i competitives entre elles (sorolloses i escandaloses), xantatgistes emocionals, entre d'altres. Exemplificacions:

- **Descontrolades i incontrolables**

«Des del punt de vista emocional, estan maquinant més i estan pensant en el que els diràs, manipulen la resta de companys. Tenen moltes més habilitats. Molta capacitat per manipular el grup, per relacionar-se amb els educadors. Jo ara recordo del cas de [nom de la menor], que és una nena que va acabar superbé, però és que va ser-hi un any que era molt difícil treballar amb ella. Tenia molta facilitat per jugar amb les informacions...». (Educatrice, 2012)

⁵ Segons Carrington (1993), al seu llibre *Offending Girls*, en el cas de les joves del seu estudi també es penalitzava el comportament sexual, les activitats sexuals i la desobediència a l'autoritat paterna.

«És veritat que les noies són més difícils de dirigir, en el sentit que quan intentem intervenir per a una mesura, els nois se solen deixar portar molt més i assessorar molt millor, i les noies tenen les idees més fixes i és més difícil fer-les canviar d'opinió». (Advocada, 2012)

- **Més dolentes o pitjors que els nois**

«Tenen més habilitats. En aquest sentit, tenen més mala idea quan fan aquestes coses. I és així». (Advocada, 2012)

- **Manipuladores, xantatgistes i estrategues**

«Tenen més capacitat manipuladora també». (Educadora, 2012)

«De xantatge, de treball de sentiments. Els nois són com més bàsics, no sé si la paraula és... Però són molts més primaris». (Mestra, 2012)

«Tenen moltes estratègies. Són més estratègiques, sí, sí. Són molt estratègiques». (Educadora, 2012)

«I més, amb tot el que has comentat en relació amb l'afectivitat sexual i tot, allà utilitzen les seves armes». (Educadora, 2012)

«Sobretot amb els educadors». (Educadora, 2012)

«Educadors nois, utilitzen les seves estratègies». (Educadora de protecció de menors, 2012).

«Són molt meloses, molt agradables». (Sociòleg, 2012)

- **Més madures**

«Un grup de nois de 14 anys és molt més infantil que un grup de noies de 14 anys. Solen deixar anar alguna grolleria, però les noies saben on fer mal. Llavors ho utilitzen amb molta més pilleria, per criticar l'ex són més astutes. Estan més crescudes». (Fiscal, 2012)

- **Més complicades i emocionals**

«La noia sempre és més complicada, treballar amb ella. Per tota aquesta part emocional, mancances emocionals i recerca d'aquestes mancances en la parella». (Director de centre, 2012)

- **Meloses, agradables, violentes o agressives**

«Els nois són molt més fàcils de desmuntar, alhora que tu saps que hi ha un secret i que alguna cosa estan maquinant. En canvi, elles... potser perquè saben que tenen molt més a perdre en la relació. Les conseqüències, els càstigs, ho mesuren molt... ». (Educadora de reforma, 2012)

«Perquè ho controlen més rivals». (Treballadora social, 2012)

«Entre elles no són tan companyes, com els nois, que sí que ho són». (Educadora de protecció de menors, 2012)

«Són més aviat rivals». (Educatora, 2012)

«I, últimament, molt més violentes, puja l'escalada de violència. La meua companya em va comentar que mai no havia vist una nena posar-se tan agressiva, és la primera vegada que ha tingut por». (Educatora de protecció de menors, 2012)

- **Trastornades o amb trastorns i pitjors que els nois**

«Algunes ja vénen amb trastorns molt greus. Noies que necessiten veritables tractaments; i, clar, els embarassos també estan a l'ordre del dia en alguns casos. No solen ser 'gaire dolentes', ara, les que són dolentes són bastant més dolentes que els nois. Vol dir que la noia que és una 'noia dolenta' bolca tota la seva frustració en el moment de cometre el delicte». (Psicòloga i educadora, 2012)

Tornem a la idea de l'existència de tota una sèrie de **comportaments considerats desajustats al rol de gènere**, percebuts com a més greus en el cas de les joves, com ara viure o passar temps al carrer, consumir o experimentar amb tòxics, autolesionar-se o automedicar-se, fugir de casa o dels centres, ser violentes o comportar-se violentament entrant en baralles, desobeir la figura paterna, materna o el tutor o tutora, tenir una parella no aprovada per la família, entre d'altres. Tots aquests comportaments exercits per les joves són més mal vistos i, a més, estan subjectes a més judicis o valoracions morals en dones joves que en homes joves i això es recull i considera en l'imaginari col·lectiu dels professionals que intervenen en els diferents nivells. Respecte a les respostes protagonitzades pels diferents informants clau les dones manifesten més «percepcions sexualitzades», preocupació o risc i «necessitat de control i de protecció» que els homes entrevistats. Finalment, i d'acord amb la literatura revisada, cal reconèixer que fins i tot cometent menys infraccions penals, faltes, delictes i menys greus que els seus homes, elles són més mal *representades* que ells. A més, les noies són percebudes com a «infractores morals o normatives», i els nois com a «delinqüents amb conducta violenta». A més, s'assenyala la necessitat de prevenir, protegir, intervenir i tractar més en el cas de les noies que en el cas dels nois, precisament per l'alerta d'aquest doble estàndard que es té de les unes i dels altres.

- **Canvis i continuïtats⁸ percebuts en matèria de delinqüència juvenil femenina**

En termes generals ja veiem com a les joves se les representa **més problemàtiques** que als joves, però no necessàriament **amb més problemes que ells**. Precisament els **canvis apreciats** per part d'aquests professionals (de fa deu anys respecte a la situació actual) són: 1) en termes **quantitatius**, perceben un increment **de dones joves** en el circuit de la delinqüència juvenil; 2) són representades com a **més consumidores** (de tòxics i molts no són difícils de detectar), a més, **la jove que és consumidora ho és més que el jove i s'hi inicia en edats més primerenques**. Exemplificació:

⁸ Cal puntualitzar que de vegades resulta complicat establir els límits entre canvis i continuïtat ja que un mateix element pot ser canvi i continuïtat. Aquí es descriuen els que els professionals perceben com a més significatius.

«Per mi, aquestes noies consumeixen molt més que els nois i amb més intensitat, són més bèsties». (Educatora social de protecció, 2012)

«Policonsumidores. Consumeixen de forma molt, molt exagerada; molt, molt bèsties. I últimament ha baixat molt l'edat». (Educatora de protecció de menors, 2012)

3) **Són representades en els diferents discursos amb menys referents educatius, pautes educatives, de límits i de control en l'àmbit familiar.** Exemplificació:

- **Límits educatius**

«El problema són els límits». (Mestra, 2012)

«No són capaços de posar límits, de dir *no*. Podem negociar moltes coses, però això ja és innegociable. No són capaços. Jo crec que aquest és el denominador comú. Pèrdua d'autoritat». (Educatora de reforma, 2012)

«Perquè tenen por, han perdut l'autoritat». (Treballadora social, 2012)

Cal puntualitzar que quan es tracta d'una insuficiència, absència o mancança en els límits educatius això es tradueix en fracàs familiar. La responsabilitat detectada en els discursos s'atribueix sobretot a les mares d'aquestes joves i no necessàriament als pares, absents la majoria de vegades.

- **Per a molts d'aquests professionals es reproduïxen les característiques dels pares o mares en els seus fills i filles.** Exemplificació:

«Treballem amb els pares, i els pares, res de límits, res de normes, superinconsistentes, incoherents. Amb molts problemes de comunicació entre ells, es desacrediten, es desautoritzen. Amb problemes de consum, molts, d'alcohol, la majoria. Els que nosaltres detectem són els d'alcohol (...). Falta d'implicació familiar.» (Treballadora social, educadora i mestra, 2012)

4) **Percebudes com a «més violentes»,⁹ 4) Algunes s'involucren en bandes** o grups (mixtos –nois majoritàriament llatins i noies nacionals– o només dones) i cometen delictes, faltes o infraccions. Exemplificació:

- **Els grups o bandes només de noies**

«Sabíem que tenia delictes amb força, però no sabíem exactament quins delictes. Donaven pallisses als turistes de Palmanova per encàrrec, per robar-los la cartera. I eren noies que ho feien, a través de la banda, això és molt curiós. No és per mostrar-se davant del grup, per reforçar-se...». (Educatora de protecció, 2012)

«Aquí tenim un exemple bastant clar a la ciutat, que era un grup format només per noies, que es va posar un nom. Dins del grup hi havia petits grups i cada un tenia el seu nom, però quan s'ajuntaven totes (podien ser unes 50) ho feien sota el mateix lema. Llavors, a la que no era maca,

⁹ A continuació veurem alguns exemples descrits anteriorment: exemple de percepció de canvis de caràcter quantitatiu (n'hi ha més que fa deu anys) i qualitatiu (en termes de violència o virulència).

sexí, ensenyava carn, escot o el que sigui, l'apartaven del grup. I quan hi havia un grup que no era afí a elles i eren maques i sexis i tal, les atacaven. Llavors hi havia una agressió perquè sí.

No hi havia robatori ni res, però simplement per ocupar un espai en una discoteca, en aquell parc, col·legi o davant d'aquells nois». (Policia, 2012)

«Perquè la banda agafa el rol de la família, es protegeixen entre elles». (Educatora, 2012)

«El que està clar és que ha canviat. Jo fa 12 anys que sóc a [nom del centre] i al principi tenia una nena.. dues... ara el 60% són nenes i no és que perquè a [nom del centre] no n'hi havia, perquè a [nom del centre] ja no n'hi havia». (Mestra, 2012)

Les **infraccions i els delictes** comesos per les joves estan emmarcats en les situacions de contextos de modernitat, consumisme i globalització, i lluny de trobar-se distanciat dels rols de gènere. És per això que els furtos o robatoris que es produeixen en botigues de moda, a altres iguals, i els furtos són peces de roba o articles tecnològics, etc.

- **Delictes**

«Si parléssim dels tipus de delictes que arriben (...) la majoria són per maltractament familiar, per robatori, per incomplir llibertats vigilades». (Fiscal, 2012).

«Dins d'aquestes bandes o colles, els professionals detecten una 'sexualització' de les noies. El que importa no és gaire l'agressivitat, el control sexual, el control del grup: els nois diuen que són les 'seves dones', les seves noies. I les noies fan ús de la seva feminitat, fan ús del sexe i de la seva condició de dona per manipular, en certa manera, molts conflictes...». (Policia, 2012).

5) Els professionals detecten nous perfils que arriben als seus serveis, no exclusivament els perfils tradicionals de joves desestructurats, en què, concretament, l'ètnia gitana era rellevant. Exemplificació:

«Aquest tipus de noies no solen actuar soles. Potser actuen en colla. Sempre el grup d'amigues és important. De manera que, això, suposo, els serveix de suport». (Policia, 2012)

«I no hi ha una ètnia tampoc concreta, perquè abans podies dir 'una noia gitana'. Ara no. Són petites, molt normaletes, gairebé totes. Són gent que han deixat els estudis molt aviat, que tenen un dèficit d'escolarització màxim, famílies que tampoc no tenen gaire interès en què pot ser d'elles, 'ja s'espavilaran'. Jo crec que això és el que podria afegir una miqueta al que ha dit [nom]». (Educatora en reforma, 2012)

«Després n'hi ha moltes, d'aquestes noies, que, a part de ser un prototip de delinqüents, moltes ja han estat objecte d'assetjament sexual o d'algun tipus de trastorn per part dels seus mateixos companys o família, i això és molt important. Sempre que hi ha aquesta falta d'estructuració des d'aquesta edat, després se suposa que es deixen portar molt en aquest sentit i són molt utilitzades. Saps?». (Treballadora social, 2012)

- **Els perfils de les joves i com varien en el temps. Quant al perfil desestructurat, trobem:**

«El perfil general dels infractors, abans jo... fa 12 anys, en fa 8, 9... sempre eren la majoria de classe molt baixa, molt desestructurada i ara, no». (Director/educador de centre, 2012)

«Ara vénen xavals i xavales de famílies normalitzades amb molta violència intrafamiliar. I és veritat que les xavales... les que tenim un tant per cent, són delictes, rateritos, choricillos de fa deu anys a Son Gotleu, també n'hi ha, però són una part mínima». (Educatra de protecció i reforma, 2012)

«Es barregen amb... ara tens dos perfils molt diferents, tant de noies com de noies al mateix centre. Perfil classe mitjana o alta treballadora social: el que deia la Nuria, nois o noies d'entorns marginals o d'entorns de classe molt baixa, amb famílies desestructurades, amb antecedents familiars d'alcoholisme o d'altres tipus de delinqüències dels pares. I, després, ens trobem amb famílies totalment normalitzada d'un barri de classe alta, amb unes feines amb un nivell de formació alt i nois que estan complint mesures, per violència familiar, violència intrafamiliar». (Treballadora social, 2012)

El nou perfil identificat són joves de classe mitjana, que arriben a tenir contactes amb la justícia juvenil. Aquestes joves apareixen representades en l'anomenat **maltractament intrafamiliar o mals comportaments de les joves dins de l'àmbit familiar**, i també relacionades amb les **noves addicions a la xarxa, l'assetjament escolar o la persecució a través de les noves tecnologies.**

Les continuïtats més rellevants descrites o apreciades pels professionals són que **la família (fonamentalment reconstituïda o monoparental), el dèficit escolar i els barris** continuen sent **elements clau per comprendre la socialització delinqüencial.** Les característiques dels pares i les mares són percebudes per part dels professionals com a molt similars a les dels fills i filles. Ens referim a famílies monoparentals o reconstituïdes, amb mancances emocionals, sense límits, ni normes. Són famílies molt inconsistentes i incoherents, amb molts problemes de comunicació entre ells, que es desacrediten i desautoritzen. A més, presenten problemes de consum i addicions de tòxics, entre els quals destaca l'alcoholisme. Les joves que passen pels seus serveis són o han estat habitualment usuàries d'algun recurs social i institucional.¹⁰ Una altra de les continuïtats que es percep **és la relació amb el sistema de protecció de menors (i tots els elements, factors motivats d'aquest contacte).** Gairebé totes les joves tenen prèviament un historial de contacte amb protecció de menors. **La invisibilitat de les joves dins de la justícia juvenil a causa del seu reduït nombre és una de les continuïtats així com la sexualització referenciada anteriorment.** Exemplificació:

«Ja, però petites es nota menys. Menys... És que, de noies, en tenim menys, moltes menys... Moltes menys. Proporcionalment, sí». (Director de centre i educador, 2012).

¹⁰ Cal assenyalar que hi ha el perill que el desmantellament o la reducció de l'estat del benestar actual a Espanya (retallades en matèria de serveis socials, entre d'altres) provoqui que els recursos penals substituïxin els recursos socials, amb la qual cosa «allò penal» es pot arribar a convertir en una extensió o allargament d'«allò social».

Les preocupacions diferencials (dels uns i de les altres) per part dels professionals provoca que hi hagi més **temor a la desprotecció d'una nena o jove**. Tothom veu amb preocupació **l'ús de la seva sexualitat i actitud seductora**, ja que poden donar-se situacions de prostitució i embarassos. A continuació, veurem algun exemple en aquest sentit:

«Hi ha més preocupació per les noies, jo crec que sí, el que deia [nom], sí». (Mestra, 2012)

«Fa més por». (Treballadora social, 2012).

«El fet que es puguin quedar embarassades ens fa por, quan un noi pot deixar embarassada algú, responsables els dos, però nosaltres tenim molt en compte, quan surt una noia un cap de setmana o el que sigui, tenim més por, i jo crec que això es reflecteix perquè hi ha aspectes biològics i fisiològicament. Home, les noies tenim conseqüències per a tota la vida, tenir un fill és per a tota la vida». (Treballadora social, educadora 2012).

«l una cosa que no hem comentat, que no sé si és en aquest espai, és el tema relacionat amb allò d'utilitzar de manera instrumental la sexualitat, i també moltes noies superjoves roben o freguen la prostitució, si no a canvi de diners, d'altres coses». (Treballadora social, 2012).

«O s'han prostituït. Ara no n'hi ha cap... N'hi va haver algunes que es prostituïen, o es prostituïen encobertament per cocaïna i altres per roba, al carrer per... El tema de la prostitució hi és». (Treballadora social o educadora social 2012).

«Nosaltres hem de reconèixer que hi ha més por. Però a nivell d'intervenció jo crec que sí que es fa més incidència en coses més afectives sexuals, tot el tema relacional amb la família i tot. Són noies amb l'autoestima... que utilitzen la conducta sexual per...». (Treballadora social, 2012).

«Estan molt sexualitzats, la intervenció ha d'anar cap allà». (Educadora, 2012)

«Jo crec que també anem amb més peus de plom amb les noies». (Mestra, 2012)

Com que existeixen preocupacions diferencials, el grau d'implicació es percep també com a diferencial. Exemplificació:

«Nosaltres ens hi impliquem més quan es tracta d'una noia, hi ha més preocupació i implicació per part dels pares que si són nois, si comparem nois i noies». (Treballadora social, 2012)

Els resultats de l'estudi assenyalen que existeix més preocupació per les noies (per altres motius que no tenen res a veure amb les infraccions o delictes i que no es tindrien en compte en els nois) malgrat que les infraccions, les faltes i els delictes són menys greus que els d'ells.¹¹ Exemplificació:

¹¹ A més, aquesta idea està relacionada amb una idea que veurem més tard: una preocupació més gran per les joves dona lloc a intervencions (informals) en funció de les seves necessitats. Posteriorment veurem les necessitats diferencials que presenten les joves davant els joves i que consideren imprescindible més intervenció (en el context informal).

«L'acumulació de faltes o delictes petitets: elles van acumulant coses petitetes, petitetes, i passes dels 18. Potser han fet prestacions a la comunitat, o llibertats vigilades, i ja està». (Educatora i treballadora social, 2012)

- **Neutrals al gènere? Necessitats diferencials, intervencions diferencials?**

A continuació, veurem una declaració molt interessant per part d'una de les nostres informants clau, en què s'entreveu la tènue línia entre «algú a qui protegir o algú a qui punir»:

«Moltes vegades o algunes vegades, s'utilitza una mesura de reforma com una mesura de protecció, perquè com que la nena està al carrer, tan perduda, desbocada, no saben si es droga, si es prostitueix, ja que aprofiten qualsevol llibertat vigilada que tinguin, fan un incompliment i la internen per intentar fer una mesura de contenció». (Educatora, 2012).

De manera semblant, algunes autores han argumentat que les polítiques i les pràctiques d'intervenció són una «preocupació i un risc», incloent-hi el que ha estat identificat com a «hibridació» (de risc i necessitat) en el discurs de la justícia criminal (Hannah-Moffat, 2005) –cosa que dona com a resultat un canvi en focalitzar la classificació/definició de noies delinqüents i dones joves. Això es va definir en primer lloc com un perill moral –vulnerables, necessitades o en risc. L'objecte del risc està reconstruït com un risc o una perillositat que requereix la intervenció de la justícia criminal amb risc de manipulació o el risc o necessitat com a factors criminològics (Hannah-Moffat, 2005, Maurutto i Hannah-Moffat, 2006, 2007). Tal com assenyala la teoria, sembla que la preocupació i el risc percebuts pels diferents professionals és un fet rellevant per comprendre el fenomen de la delinqüència juvenil femenina. Es percep com a preocupació o problemàtica tot allò relacionat amb l'afectivitat sexual i, concretament, la sexualitat. Al llarg d'aquestes pàgines hem vist com existeixen percepcions, discursos i concepcions generals de l'existència de necessitats diferencials en funció del gènere. A través de diversos mecanismes, aquestes necessitats inicials es transformen en «risc criminològic», que és tingut en compte per les diferents autoritats i persones que intervenen en els diferents nivells en aquest col·lectiu, i també a l'hora d'aplicar una mesura concreta. Això és rellevant, ja que estariem considerant precisament les percepcions de factors de risc o necessitat en persones que presenten una clara situació de vulnerabilitat, en què la necessitat de protegir es veuria com la necessitat de punir o, dit en altres paraules, hi hauria el risc que **certs riscos socials o de vulnerabilitat es poguessin convertir o reconvertir en riscos criminològics**.¹² Malgrat que molts dels professionals exposen que les joves a la mateixa edat que els nois són més madures, s'aprecia no només més preocupació per elles, transformada en proteccionisme, sinó també, de vegades, una «infantilització» en els diferents nivells d'intervenció que reben moltes d'elles. Un exemple d'això és com en l'àmbit institucional i d'estratègia organitzacional interna se les instal·la en aules residencials amb nens més petits que elles per tal de prevenir relacions sexuals o futurs embarassos.

¹² Per això cal fer un toc d'atenció a l'«arbitrarietat» que pot suposar recollir això des del punt de vista penal, ja que les bones intencions no són necessàriament bons resultats o resultats més justos. Així, tot el que s'atribueix a les necessitats, percepcions de risc o de vulnerabilitat hauria de ser subjecte a noves recerques i reflexions.

«Sí, pensa que, a més, són més madures. Tenim la franja d'edat de 14 a 18 i, jo fa 12 anys que treballo amb aquests xavals, està comprovat. Una xavala de 14 anys li dona mil voltes a un xaval de 14 (...) quan el noi hi va, la noia ja n'ha tornat tres vegades». (Mestra, 2012)

«El centre per excel·lència ha estat el [nom del centre], per ser més petitets, els nens, per tema embarassos, evitar relacions sexuals dins del centre, per controlar...». (Director de centre, 2012).

Tot i això, els models d'intervenció són percebuts en un primer moment com a neutrals pels informants clau. Vegem a continuació l'exemple següent:

«Jo no en detecto cap, en la part que a mi em toca. (...) jo no considero que hi hagi cap diferència de tracte en aquest sentit». (Policia, 2012)

«Per a nosaltres tampoc. El tracte és exactament igual amb independència del sexe. Les formes d'intervenir són les mateixes». (Educador, 2012)

Tanmateix, quan aprofundim una mica més en els discursos emergents s'entreveuen intervencions diferencials en els espais informals (currículum ocult) en funció de **les idees preconcebudes entorn del gènere**, i les expectatives per als uns i les altres, que els diferents professionals d'intervenció tinguin, i en la percepció del **que constitueix per a aquests professionals «risc» i «necessitat»**. Des de les mateixes intervencions de «reeducació» que es duen a terme es reforcen o s'intenta adequar o reconduir els rols de gènere propis i a l'edat que tenen, malgrat que moltes de les joves han experimentat al llarg de tota la seva vida experiències traumàtiques i del món dels adults. Exemplificació:

«I després, tot el que a mi també em preocupa és tot el tema de gènere, com tenen. Els tenen superinterioritzats, els rols. Les dones hi som per cuinar... encara que treballem, perquè hem de treballar. Aquesta interiorització que la dona, encara que la dona treballi ha d'anar a comprar, fer el menjar, és responsable dels nens al col·le, oi? I és una cosa que la tenen gravada amb sang...». (Mestra, 2012)

«Has d'explicar-los com han de rentar els plats, com han de fer-se el llit. A part d'alguna que ve superespaviladeta, les altres...». (Educatrice de protecció i reforma, 2012)

Finalment, cal assenyalar que els professionals, en termes generals, no consideren que els comportaments de les joves –inclòs el delictiu– estiguin necessàriament gaire marcats pel gènere. No hi ha propostes d'accions educatives pensades per a elles de manera explícita. En tant que no s'intervé explícitament en el tractament del gènere, les conductes estereotipades es mantenen i reforcen. En la nostra recerca ha estat significatiu el fet que la majoria de persones no estigués necessàriament d'acord amb les mesures de discriminació positiva en justícia juvenil amb l'argument que defensen la igualtat. L'ús sexista de la llengua i el desconeixement de la perspectiva de gènere en matèria de joves que delinqueixen ha quedat reflectit en diversos discursos, actituds i expectatives dels professionals a través d'estratègies específiques semàntiques i sintàctiques. La informació que s'ha recollit posa en evidència que a una bona part dels professionals els manquen els elements

teòrics necessaris per explicar amb un mínim de coherència els fenòmens relacionats amb el gènere en matèria de joves que delinqueixen. En els discursos que hem pres no apareix el trauma com a element o factor important per considerar, i sens dubte la victimització primerenca o quasi permanent de moltes de les joves que delinqueixen i el trauma posterior són aspectes que estan molt relacionats amb comportaments delinqüencials, faltes o infraccions. Tanmateix, en els diversos discursos analitzats tot just es destaca la importància i la rellevància que hauria d'ocupar en la comprensió del fenomen i els seus models d'intervenció sobre això. Alguns estudis han assenyalat que la informació científica actual sobre el trauma infantil no ha penetrat completament en el sistema de justícia malgrat que els infants que experimenten traumes tenen un contacte desproporcionat amb el sistema de justícia. A continuació veurem una qüestió interessant manifestada per una de les nostres participants, el conflicte a casa, violència i conflictes amb les joves.

«La majoria o moltes de les nenes tenen problemes amb el padrastre. Les mares... el nivell de violència ja és alt a casa, i moltes mares les acusaven de seduir el company, això sí que eren...».(Educadora, 2012)¹³

5. DISCUSSIONS FINALS

- Alguns reptes de futur en matèria de dones joves en conflicte amb la llei

Sens dubte, les troballes més importants dels últims anys en la sociologia criminològica han estat les diferències de gènere en els camins del delicte, ja que malgrat que nois i noies comparteixen algunes de les mateixes pressions i situacions de vulnerabilitat i de desavantatge social en les seves vides –i de vegades el mateix accés a l'aprenentatge del comportament delinqüent–, la realitat és que les raons per les quals nois i noies es veuen involucrats en actes delinqüencials o infraccions –a més de les formes d'arribada o entrada a les institucions de protecció i de reforma, entre d'altres– són diferents. Això últim, precisament, està relacionat amb les percepcions, actituds i tractaments diferencials, per part dels diferents professionals que intervenen en diferents moments i contextos de les seves vides, i motivat per la idea que no es pot recórrer a teories masculines per explicar els comportaments femenins delinqüencials. En particular, els estudiosos en la matèria han assenyalat i documentat com a les noies, que a més tenen històries de vida tremendament abusives i més que els nois –amb la qual cosa desenvolupen traumes posteriorment–, se les ha considerat i se les considera la «predelinquència» o els seus comportaments, «no apropiats per a les joves». Pel que sembla, s'ha normalitzat que a les noies se'ls tingui en compte certs comportaments pels quals no són condemnats els nois. La sexualització del comportament de les noies provoca que siguin percebudes pels diferents professionals en termes de «en risc» més que com «un risc».¹⁴ A més, Chesney-Lind (1982) observa precisament com moltes noies apareixen davant dels tribunals per actes no criminals, sinó amb referència a un estatus de cura o protecció. Per a l'autora, la

¹³ Cal assenyalar que segons els estudis recents en la matèria, moltes d'aquestes joves que delinqueixen viuen múltiples situacions de polivictimització al llarg de les seves curtes trajectòries de vida. Una qüestió no gaire estudiada a Espanya i que tanmateix necessita ser revisada més a fons. Per comprendre millor aquesta qüestió us remetem al capítol específic sobre això dins de la tesi *Trajectòries de vida de mujeres jóvenes en justicia juvenil* (2011).

¹⁴ Vegeu l'obra *The Unadjusted Girl*, de 1923, de Thomas, en què es reforça aquesta idea.

dona jove infractora és construïda pels professionals que intervenen en diferents moments en termes de necessitat i control. Per tot això, cal reconèixer que les percepcions entorn del gènere importen més del que s'ha reconegut fins ara i això hauria de ser revisat i subjecte a reflexió i debat especialment en dones joves que delinqueixen i s'allunyen d'un «rol de feminitat» en termes de «normalitat» per apropar-se més a un terme de «desviació», que no coincideix necessàriament amb l'imaginari del jove que delinqueix.

D'acord amb els resultats de la recerca, podem assenyalar que és necessari considerar alguns elements que han estat substancialment narrats al llarg de l'article, ja que continuar coneixent i analitzant l'imaginari social dels professionals que intervenen en joves infractores, i aprofundir-hi, és condició indispensable per millorar la situació de les joves i les seves intervencions en aquesta matèria. Per això es proposen en aquest treball alguns dels **reptes futurs necessaris en recerca i intervenció socioeducativa emergents dels diferents discursos i revisió documental**:

1. Continuar revisant i creant un debat seriós sobre el **rol de les joves en justícia juvenil i protecció de menors**, a més de continuar reportant el tracte discriminatori o no en diferents graus del sistema.
2. **Fer una aproximació holística, de manera urgent, de la perspectiva de gènere en justícia juvenil i de protecció de menors**, considerant els aspectes etnicitaris o minoritaris.
3. **Revisar la situació d'exclusió social** (barris deprimits o populars) i la falta d'oportunitats en els **contextos de socialització de les seves vides –incloent-hi les escoles i els IES** en matèria de prevenció.
4. **Repensar el paper de les intervencions o la reinserció socioeducativa de les joves**, ja que elles creixen i viuen en mons diferencials, i **estudiar els problemes de les noies com a únics i diferencials**. Considerar en tot el procés les seves **veus i experiències vitals i reconsiderar-ne les trajectòries victimitzadores o victimitzants**, i **oferir ajuda professionalitzada per la sobrevictimització viscuda i experimentada, reconvertida en múltiples traumes acumulats**.
5. **Donar una formació inicial i permanent, de manera urgent, en perspectiva de gènere als qui treballen amb joves infractors o que delinqueixen**.
6. Donar suport a iniciatives **de recerca i apoderament** sobre la seva pràctica. **Fomentar actituds crítiques i capacitats d'anàlisi** de la situació actual per dissenyar formes d'impulsar la pròpia transformació.
7. **Desenvolupar un treball en xarxa sistemàtic en protecció i reforma**.
8. **Reconsiderar el paper dels controls socials** (informals o formals) i **l'impacte en la vida de les joves**.

9. **Sensibilitzar, des de la comunitat i les famílies**, sobre la importància de l'educació formal i la formació ocupacional.
10. **Disposar d'espais educatius no sexistes.**
11. **Continuar revisant els tipus de relacions** que s'estableixen amb els infants i les dones i els homes joves, i eliminar actituds sexistes discriminatòries.
12. Elaborar **programes socioeducatius i materials significatius i inclusius per a les joves** (en imatges i continguts), tenint en compte l'aspecte ètnic i el no discriminatori. **Desenvolupar activitats d'educació i formació** que els **permetin reflexionar sobre la seva situació, la construcció dels seus projectes de vida** –realistes– i el seu rol com a dones joves.
13. Treballar els **vincles emocionals, de motivació i autoestima**; i programes que prevegin les fugues i la superació dels traumes. Tot això des d'una perspectiva transversal.
14. **No utilitzar pràctiques que infantilitzin, educar en l'autonomia i la independència davant d'actituds paternalistes o del proteccionisme adult.**
15. **Elaborar i executar programes socioeducatius (prevenció primària, secundària i terciària) amb joves que delinqueixen i que són maltractadors potencials.**
16. **Fer estudis sobre el nou fenomen de les bandes juvenils, en què hi hagi la presència de dones joves; descriure, analitzar i comprendre els rols que ocupen. També fer estudis concrets sobre els nous perfils d'entrada en justícia juvenil i l'anomenada violència intrafamiliar.**
17. **Aprofundir en els factors de risc juvenil i la importància del gènere en això. Els aspectes psicològics, psiquiàtrics i la medicalització de les joves poden ser elements d'enorme rellevància en qüestions particulars relacionades amb el gènere.**
18. **Elaborar i implementar programes socioeducatius d'acord amb el model de reducció de riscos dirigit al foment d'hàbits d'autocura, de trauma; la disminució de l'estrès i l'augment de l'autoestima. Desenvolupar activitats educatives-formatives, que els permetin reflexionar sobre la seva situació, la construcció de projectes de vida i el rol que desenvolupen.**
19. **Dinamitzar el procés de conscienciació dels factors de risc, els factors protectors i la seva incidència sobre la qualitat de vida a partir de les pròpies vivències, creences i expectatives.**

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

ALDER, Cristine; WORRALL, Anne. (ed.). *Girls' Violence: Myths and Realities*. Albany: State University of New York Press, 2004.

BATCHELOR, Susan. 'Prove Me the Bam!' *Victimization and Agency in the Lives of Young Women Who Commit Violent Offences*. Tesis de doctorat no publicada. University of Glasgow, 2007.

BURMAN, Michael; BROWN, John. «Discussing violence: Let's hear it from the girls». *Probation Journal* 48, núm. 2 (2001), pàg. 125-134.

BURMAN, Michael; BROWN, John. «Researching Girls and Violence: Facing the Dilemmas of Fieldwork». *British Journal of Criminology* 41, núm. 3 (2001), pàg. 443-459.

CAMPBELL, Anne. *Girl Delinquents*. Oxford: Basil Blackwell, 1981.

«On the Invisibility of the Female Delinquent Peer Group». *Women and Criminal Justice* 2, núm. 1 (1990), pàg. 41-62.

«Staying alive: Evolution, culture, and women's intrasexual aggression». *Behavioral and Brain Sciences* 22 (1999), pàg. 203-252.

CANOVA LORCA. «La prostitución y la delincuencia de la mujer». *Revista de estudios penitenciarios*, núm. 37 (1947), pàg. 54.

Congrés de criminologia celebrat a Cambridge a *Women, crime and Justice* (2012).

CARLEN, Pat. «Out of care, into custody», A: CARLEN, Pat; WORRALL, Anne. (ed.) *Gender, Crime and Justice*. Milton Keynes: Open University Press, 1987.

Women, Crime and Poverty. Milton Keynes: Open University Press. 1988.

CARRINGTON. *Offending Girls*. 1993.

CHESNEY-LIND, Meda. «Juvenile Delinquency and the Sexualisation of Female Crime». *Psychology Today*, juliol (1974), pàg. 4-7.

«Girls' crime and woman's place: Toward a feminist model of female delinquency». *Crime and Delinquency* 35 (1989), pàg. 5-30.

ELIASON, M. «From invisible to incorrigible: The demonization of marginalized women and girls». *Crime, Media, Culture* 2 (2006), pàg. 29.

PASKO, Laura. *The Female Offender: Girls, Women, and Crime*. 2a edició. Thousand Oaks: Sage, 2004.

- COHEN, Albert (1955) *The Gang Delinquent*. (1969). *Causes of Delinquents*.
- HANNAH-MOFFAT, K. «Criminogenic needs and the transformative risk subject: Hybridizations of risk/need in penalty». *Punishment and Society* 7, núm. 1 (2005), pàg. 29-51.
- HEIDENSOHN, Francis. *Sexual Politics and Social Control*. Buckingham. Open University Press, 2000.
- Women and Crime*. 2a edició. Basingstoke: Macmillan, 1996.
- INSTITUT NACIONAL D'ESTADÍSTICA (INE) en virtut d'un acord de col·laboració (2011). *Registre de Responsabilitat Penal del Menor de titularitat del Ministeri de Justícia* (2010).
- LOUCKS, Nancy. [et al.] *Evaluation of the 218 Centre*. Edimburg: Scottish Executive Justice Department, 2006.
- MCIVOR, Guill. (ed.). *Women Who Offend*. Londres: Jessica Kingsley, 2004.
- POU GORDALIZA, Rosario. *Trayectorias de vida de mujeres jóvenes en justicia juvenil. Voces y reflexionen desde dentro*. Tesis doctoral. Granada: 2011.
- RUMGAY, J. (1998) *Crime, Punishment and the Drinking Offender*. Basingstoke: Macmillan.
- SHARPE, Gilly; GELSTHORPE, Loraine. «Engendering the Agenda». *Girls, Young Women and Youth Justice Youth* 9 (2009), pàg. 195-208.
- THOMAS. *The Unadjusted Girl*. 1923.
- WORRALL, A. *Offending Women: Female Lawbreakers and the Criminal Justice System*. Londres: Routledge, 1990.
- «Troubled or troublesome? Justice for girls and young women». A: GOLDSON, B. (ed.) *Youth Justice: Contemporary Policy and Practice*. Aldershot: Ashgate, 1999.
- «Governing Bad Girls: Changing Constructions of Female Juvenile Delinquency». A: BRIDGEMAN, J.; MONK, D. (ed.). *Feminist Perspectives on Child Law*. Londres: Cavendish Publishing, 2000.
- «Girls at Risk? Reflections on Changing Attitudes to Young Women's Offending». *Probation Journal* 48, núm. 2 (2001), pàg. 86-92.
- «Rendering women punishable: the making of a penal crisis». A: CARLEN, P. (ed.) *Women and Punishment: The Struggle for Justice*. Cullompton: Willan, 2002.
- «Twisted Sisters, Ladettes, and the New Penology: The Social Construction of Violent Girls». A: ALDER, C; WORRALL, A. (ed.). *Girls' Violence: Myths and Realities*. Albany: State University of New York Press, 2004.